

*Наукові
перспективи*

Журнал
видається
в рамках
роботи
Видавничої
групи

ISSN 2786-5274 (Print)
DOI:10.52058/2786-5274-2022-4(6)

Людина та суспільство через призму науки

Наукові інновації та передові технології

СЕРІЯ "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ"

СЕРІЯ "ЕКОНОМІКА"

СЕРІЯ "ПРАВО"

СЕРІЯ "ПЕДАГОГІКА"

СЕРІЯ "ПСИХОЛОГІЯ"

№ 4(6) 2022

УДК 165:001.89(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-4\(6\)-177-183](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-4(6)-177-183)

Розман Ірина Іллівна доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет, 89600 м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26.тел.:+38 (03131) 21109; +38 (03131) 24020, <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>

ЕПІСТЕМОЛОГІЯ: ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті розглядаються питання пізнання науки через раціонально-рефлексивну розумову діяльність, яка спрямована на вивчення способів перетворення людиною та виконання раціональних дій для вирішення певної задачі або досягнення певної мети. Зауважено, що наукове пізнання являє собою інституційно закріплений вид діяльності, в якому освоєння людиною дійсності стає інструментально опосередкованим процесом взаємодії вчених. Зосереджена увага на думці, що ефективність подібної взаємодії, а отже відтворення і розвиток науки як такої, забезпечується накопиченням і трансляцією когнітивного досвіду і знанням, що стає можливим за рахунок стійких пізнавальних практик, якими є методи здійснення науково-пізнавального процесу. У статті виокремлені чотири підходи щодо розуміння науки, починаючи із XVII століття. Стисло представлений процес еволюції епістемології. Зосереджена увага на розвитку наукових методів, які виявляються найбільш важливою складовою становлення і розвитку науки як соціальної системи. Зауважено, що використання наукових методів призводить процес наукового пошуку потенційно відтворюваної процедури, що має принципове значення з точки зору забезпечення достовірності результатів дослідження, оскільки останні перевіряються визначеними параметрами. У статті повідомляється, що епістемологія допомагає пояснити статус науки, а наукове знання представляє собою загалом еталон знання. Саме такий підхід є найвагомим у сучасній науці. Він апелює до логічного позитивізму та критичного раціоналізму. Епістемологія еволюціонує та узгоджується з інноваційними варіантами сучасної науки. Для такого погляду найважливішим є не онтологічне спрямування, за допомогою якого домінують проблеми існування головного, а процес розвитку сучасних явищ, теорія пізнання, яка пов'язана із штучним інтелектом, кібернетикою.

Ключові слова: епістемологія, філософські науки, дослідження, теорія пізнання, розвиток, ефективність.

Rozman Irina Illivna doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of English language, literature with teaching methods, Mukachevo State University, 26 Uzhhorodskaya str., Mukachevo, 89600. Tel.: +38 (03131) 21109; +38 (03131) 24020, <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>

EPISTEMOLOGY: PHILOSOPHICAL FUNDAMENTALS OF SCIENTIFIC ACTIVITY

Abstract. The article considers the issues of cognition of science through rational-reflexive mental activity, which is aimed at studying the ways of human transformation and the implementation of rational actions to solve a problem or achieve a goal. It is noted that scientific knowledge is an institutionally fixed type of activity in which the development of human reality becomes an instrumentally mediated process of interaction between scientists. Attention is focused on the idea that the effectiveness of such interaction, and hence the reproduction and development of science as such, is provided by the accumulation and translation of cognitive experience and knowledge, which becomes possible through sustainable cognitive practices, which are methods of scientific and cognitive process. The article identifies four approaches to understanding science since the seventeenth century. The process of evolution of epistemology is briefly presented. The focus is on the development of scientific methods, which are the most important component of the formation and development of science as a social system. It is noted that the use of scientific methods leads the process of scientific search for a potentially reproducible procedure, which is of fundamental importance in terms of ensuring the reliability of research results, as the latter are tested by certain parameters. The article states that epistemology helps to explain the status of science, and scientific knowledge is generally a standard of knowledge. This approach is the most important in modern science. He appeals to logical positivism and critical rationalism. Epistemology is evolving and adapting to innovative versions of modern science. For this view, the most important thing is not the ontological direction, through which the dominant problems of the main, but the process of development of modern phenomena, the theory of knowledge, which is associated with artificial intelligence, cybernetics.

Key words: epistemology, philosophical sciences, research, theory of knowledge, development, efficiency.

Постановка проблеми. Філософські знання, які ґрунтуються на суспільно-політичних та етичних засадах науково-методологічної роботи визначають особистість науковця та його світоглядні позиції в умовах інтеграційних процесів інноваційної системи України в сучасному науковому просторі.

Розвиток пізнавальних процесів наукових досліджень, які виявляють особливість вченого, представляє собою виробництво знань у науці. Науковці пропонують власний погляд на ті або інші явища у суспільстві та доводять

емпіричним, експериментально-теоретичним шляхом результати з філософського погляду, використовуючи методологічні підходи та принципи. Вчені концентрують свою діяльність на складниках сучасної науки.

Епістемологічний підхід інтерпретації науки, тлумачення її як теорії пізнання, вважається одним із домінантних, оскільки синтезує основні наукові характеристики або, принаймні, не виявляє суперечності між ними. Існує багато думок щодо науки як узагальнення і опис фактів, отриманих в результаті ретельно проведених експериментів і цілеспрямованих спостережень. У статті розглядаються не тільки гносеологічні підходи дослідження, та і нові, пов'язані з епістемологією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про інтерес вчених Бичко А.К., Бичко І.В, які зосередили свої здобутки у наукових статтях щодо історії філософії. Так, Гьосле В. акцентує свою увагу на питаннях практичної філософії; Кушерець В. І. публікує наукові дослідження із стратегічного ресурсу трансформації. Наукові публікації Терентьева Л. Н. розглядають природу філософського та логічного знання. Праці Фейерабенда П. мотивують щодо дослідження методології науки. Андрущенко В. П., Губерський Л. В., Михальченко М. І. розкривають питання історії, теорії, методології соціальної філософії [2].

Метою статті є привернути увагу до епістемології як однієї з важливішої складової філософії.

Виклад основного матеріалу. Наукове пізнання являє собою інституційно закріплений вид діяльності, в якому освоєння людиною дійсності стає інструментально опосередкованим процесом взаємодії дослідників та вчених. Ефективність подібної взаємодії, а отже відтворення і розвиток науки як такої, забезпечується накопиченням і трансляцією когнітивного досвіду знання, що стає можливим за рахунок стійких пізнавальних практик, якими є методи здійснення науково-пізнавального процесу.

Систематичний розвиток наукових методів виявляється найбільш важливою умовою становлення і розвитку науки як соціальної системи. Використання методологічного підходу призводить до процесу наукового пошуку потенційно відтворюваної процедури, що має принципове значення з точки зору забезпечення достовірності результатів дослідження, оскільки останні перевіряються встановленими параметрами. Розвиток науки дає можливість розширити поле спостережень, тим самим представляє собою все більш складний опосередкований процес [6].

Створюючи умови становлення науки в якості професійної інфраструктури, яка володіє складною системою поділу праці і за рахунок цього здатна концентрувати і координувати науково-дослідні ресурси, надзвичайно великий потенціал складає епістемологія, яка є часткою теорії філософії і якій притаманний плуралістичний характер. Це одна з важливіших її рис, що дозволяє мати великий потенціал для подальшого використання і проведення досліджень [2].

Сучасне наукове пізнання являє собою комплексний процес взаємодії дослідників з приводу формування і використання наукових знань з метою розуміння, пояснення, прогнозування і перетворення дійсності.

Спеціалізація дослідницької діяльності в сучасній науці передбачає диференційованість методів здійснення науково-пізнавального процесу. Причому відтворюваність останніх в межах єдиної, хоча і нелінійної, структури діяльності передбачає, що подібні методи – це не розрізнена безліч створених в ході розвитку науки інструментів пізнання, а сукупність функціонально взаємопов'язаних пізнавальних практик.

Наукове знання не з'являється і не розвивається саме по собі. Воно виробляється завдяки певним зусиллям людей, які зайняті в сфері виробництва наукових ідей.

Дослідження джерел теоретичних знань і способів їх пізнання; взаємовплив, співвідношення з практичними науками та відмінність між природничими і гуманітарними знаннями тісно пов'язані із засадничими проблеми філософії.

Правильний метод, на думку вчених, має бути орієнтиром руху думки до істинного знання, захищеного відтворюючих та деформуючий впливів перешкод, причини котрих хороняться в можливих дефектах самого процесу пізнання або вони некритичному сприйнятті традиції чи авторитетів [6].

Пізнання науки представляє собою багатоаспектний підхід. Науку розглядають через призму узагальнення та опису фактографічного матеріалу як результат ретельно проведених емпіричних досліджень та систематичних спостережень. Саме такий підхід наукової діяльності лежить в основі досліджень XVII століття де в основі є вислів Бекона про те, що наука – «дзеркало природи». Це допомагає отримати неспотворені результати дослідження.

Наука, яка в основу ставить фундаментальні закони природи, займається пошуком шляхів та структурних зв'язків, взаємовпливів, а не тільки здійснює опис: перетворює спостереження у факти та певні константи, які не можуть існувати самостійно має право на існування у науковому середовищі. У зазначеному сенсі науковці виступають не як «фактозбирачі», а особистості, які мають здатність розглядати складність і структурованість світу. Такі погляди притаманні науковцям XVII-XX столітті.

Зазначені нижче два підходи представлення науки характеризують вже XX-XXI століття. По-перше, існує наукова теорія щодо пізнання теоретичного та практичного світу через прагматизм та абсолютизацію. Саме такий підхід надає можливість пояснювати вагомість науки над поняттями «істина та дійсність». По-друге, теорія оцінюється як ефективна або як неефективна, корисна або некорисна. Інший погляд дослідників на науку стверджує думку про систематизацію досвіду [6].

Епістемологія допомагає пояснити статус науки, а наукове знання представляє собою загалом еталон знання. Саме такий підхід є найвагомим у

сучасній науці. Він апелює до логічного позитивізму та критичного раціоналізму. Епістемологія еволюціонує та узгоджується з інноваційними варіантами сучасної науки. Для такого погляду найважливішим є не онтологічне спрямування, за допомогою якого домінують проблеми існування головного, а процес розвитку сучасних явищ, теорія пізнання, яка пов'язана із штучним інтелектом, кібернетикою [5].

Розглядаючи епістемологію у більш вузькому значенні, ми зосереджуємо увагу на дослідженні знань та його обґрунтованого доведення. Дослідження вимагають розкрити питання щодо умов, джерел, структури, шляхи їх отримання. Як обґрунтування досліджень, епістемологія акцентує увагу на розумінні обґрунтованості, що саме забезпечує зазначені переконання обґрунтованими та чи є воно внутрішнім або зовнішнім стосовно людського розуму.

У більш ширшому значенні епістемологія носить синергетичний характер, тобто зосереджує увагу на знання конкретних суміжних галузей та їх дослідженнях.

Визначення структури знань є дискусійною. Існує думка, що обґрунтування в основному ведуться між тими, хто вважає, що знання потребує обґрунтування. Відповідно до цієї позиції структура знання похідна від структури обґрунтування.

Фундаменталізм (foundationalism) проводить паралель між основними складовими будівлі: знання діляться на фундамент і надбудову, де одне від одного не має шансів до існування. Основа – це базові знання, а решта конструкції «будівлі» є небазовими: вони обґрунтовуються у вигляді обґрунтованих переконань на підставі [4].

Одночасно існує поняття когерентизм. Обґрунтування та знання виглядають подібно мережі, де міцність конкретної галузі залежить від міцності суміжних наук. Когерентисти заперечують існування будь-яких базових переконань.

Необхідно зауважити, що у суспільства існує різні переконання стосовно окремо взятих питань. Вони виникають з різних причин. Один з найважливіших чинників є психологічний: різного роду схильності, бажання, емоційні переживання, забобони, потреби. Коли виникають переконання із зазначених джерел, де вони вважаються вже набутими знанням, не доведеними як істина.

На думку вчених, щоб справжні переконання вважалися знаннями, необхідно мати інформацію щодо надійних джерел, які ми вважаємо вагомими і не маємо підстав сумніватися у їх достовірності. До таких джерел належать пам'ять, сприйняття, розум, інтроспекція та свідчення [3].

Для більш ґрунтовнішого доведення зазначеної думки розглянемо основні з джерел інформації. Пам'ять має здатність фіксувати та зберігати знання, яке було отримано у минулому. Однак, для пам'яті є характерним не тільки тримати в голові те, що було у минулому, а і здатність слідувати фактам

сучасності: пам'ятати свій телефонний номер або знати майбутню подію, до прикладу дату свого дня народження. Звичайно, пам'ять здатна і помилятися, плутати події та їх черговість. Необхідно розрізнити спогади, що тягне за собою істинність і видимість спогадів, яке не тягне істинність.

Сприйняття через зір, слух, смак, дотик, нюх допомагає нам розрізнити певний досвід. До прикладу, візуальне сприйняття та смакові відчуття є істиною з одного боку, хоча, можливо, вони будуть і хибними. Тобто може виникати тільки видимість сприйняття. Таке судження призводить до думки, що досвід «сприйняття» може бути помилковим [4].

Деякі набуті переконання обґрунтовуються тільки опираючись на використання розуму, тобто апріорний, попереднім будь-якому досвіду.

Самоаналіз, обстеження власного розуму прийнято називати інтроспекцією. Такий досвід допомагає людині з'ясувати у якому ментальному стані вона знаходиться: чи має вона відчуття втоми, спраги, радості, смутку. Якщо порівнювати інтроспекцію зі сприйняттям, неважко зрозуміти, що відчуття сприйняття може бути оманливим. Будь який предмет може видаватись за голограму.

Аналізуючи досвід «свідчення» необхідно наголосити на тому, що воно є абсолютно від'ємним від вище названих з причини того, що виділяється не на основі особливої когнітивної здатності. Знання можна отримати швидко завдяки саме свідченню завдяки ствердженню когось (пости блогерів, статей журналістів, медіа, книг, рекомендацій) [6].

Висновки. Отже, епістемологія як вагома складова філософської науки доводить своє важливе значення у науковому просторі вже з давніх часів. Епістемологи на перше місце відносять об'єкт, який засвоює знання через різні форми досвіду та світосприйняття. Вивчаючи проблеми теоретичного пізнання, його можливостей, форми здобуття знань та співставлення їх між собою до реальності, вчені досліджують базові передумови пізнання. Вона здійснює аналіз не індивідуальних механізмів знання, а загальні передумови, які надають можливість розглядати знання як результат, який виражає реалістичний стан речей у суспільстві.

У перспективі подальшої наукової роботи є дослідження шляхів впровадження епістемологічної науки у процес навчання здобувачів вищої освіти з метою досконалішого володіння теорії філософської науки та реалізації набутих знань у подальшому освітньо-науковому процесі.

Література:

1. Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня філософія науки. Підручник. – К.: Логос, 2009. URL:<http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Dobr-bil-kom.htm>
2. Зубков М. Наукові революції як змінювання світогляду / Микола Зубков // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2017 – No 869. – С. 109-114. URL: <http://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-869-2017/naukovi-revolyuciyi-yak-zminyuvannya-svitoglyadu>

3. Микешина Л.А. Философия науки: Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования / Л.А. Микешина. – М., 2005. – С. 155-160.

4. Фіцула М.М. Формування наукового світогляду URL: <https://pidru4niki.com/1220041135023/pedagogika/> // Фіцула М.М. Педагогіка. Київ: Видавничий центр «Академія». 2009. 528 с.

5. Хоружий Г.Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти / Г.Ф. Хоружий. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 320 с.

6. Епістемологічні моделі сучасного наукового дискурсу URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwje4fDg9-_2AhVviYsKHV_TB_0QFnoECAwQAQ&url=http%3A%2F%2Fphilsci.univ.kiev.ua%2Fbiblio%2FPhN%2F7-ch.htm&usg=AOvVaw3wsWcERje8dML8LeJWa25K

References:

1. Dobronravova, I.S., Bilous, T.M., Komar, O.V. (2009). *Novitnia filosofii nauky [The latest philosophy of science]*. K.: Lohos. [in Ukrainian].

2. Zubkov, M. (2017). Naukovi revoliutsii yak zminiuvannya svitohliadu [Scientific revolutions as a change of worldview]. *Visnyk Nats. un-tu «Lvivska politehnika». Seriiia «Problemy ukrainskoi terminolohii»* - Visnyk Nats. Lviv Polytechnic University. Series "Problems of Ukrainian terminology", 869, 109-114 [in Ukrainian].

3. Mykeshyna, L.A. (2005). *Fylosofyia nauky: Sovremennaia epystemolohyia. Nauchnoe znanye v dynamyke kultury. Metodolohyia nauchnoho yssledovanyia [Modern epistemology. Scientific knowledge in the dynamics of culture. Research methodology]*. M. [in Russian].

4. Fitsula, M.M. (2009). *Formuvannia naukovoho svitohliadu [Formation of a scientific worldview]*. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiiia» [in Ukrainian].

5. Khoruzhyi, H.F. (2012). *Akademichna kultura: tsinnosti ta pryntsypy vyshchoi osvity [Academic culture: values and principles of higher education]*. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].

6. Epistemologichni modeli suchasnoho naukovoho dyskursu [Epistemological models of modern scientific discourse]. [www.google.com](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwje4fDg9-_2AhVviYsKHV_TB_0QFnoECAwQAQ&url=http%3A%2F%2Fphilsci.univ.kiev.ua%2Fbiblio%2FPhN%2F7-ch.htm&usg=AOvVaw3wsWcERje8dML8LeJWa25K) Retrived from https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwje4fDg9-_2AhVviYsKHV_TB_0QFnoECAwQAQ&url=http%3A%2F%2Fphilsci.univ.kiev.ua%2Fbiblio%2FPhN%2F7-ch.htm&usg=AOvVaw3wsWcERje8dML8LeJWa25K [in Ukrainian].

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>